

Başlangıçtan Günümüze
RUSYA'DA DİN-DEVLET İLİŞKİLERİ

Şir Muhammed DUALI, İz Yayıncılık, İstanbul, 2014 (302 s.)

ISBN: 978-605-326-006-6

-Kitap Tanıtımı-

Halit KALLI*

Ortodoks, Yunanca bir kelime olup 'orthos' (doğru) ve 'doxa' (inanç) kelimelerinin terkibinden meydana gelen, 'doğru inanç' anlamında Doğu kilisesinin benimsediği inanç sistemine (ya da Doğu kilisesinin kendisine) verilen addır. 1054 yılında siyasi ve dini sebeplere binaen Katolik kilisesinden ayrılan Ortodoksluk, geleneklerine sıkı sıkıya bağlı, vahye ve meşru kilisenin kararlarına uygun doktrin ve düşüncelerin tamamı olarak da nitelendirilebilir. Ortodoksluğun menşeyini Hz. İsa'ya (Mesih) isnat edenler olsa da nerede, ne zaman ve nasıl ortaya çıktığına dair net bir bilgi bulunmamaktadır.

Ortodoksluğun lügat manası yahut tarihsel teşekkülünden ziyade etki-tepki kontekstinde belki de üzerinde en çok durulması gereken konulardan biri(si) Rus Ortodoks kilisesinin dini ve siyasi etkinliğidir. Zira din-devlet ilişkisi bağlamında Rusya'nın hemen her anlamda

* Arş. Gör., Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, halit.killi@gop.edu.tr

ilişkilerini değerlendirebilmek, Rusya'nın tarihsel süreçteki iç ve dış politikalarını doğru bir şekilde anlamak ve bunları sağlam bir zemine oturtabilmek için Ortodoks kilisesinin göz ardı edilmemesi gerekir. Bu anlamda Rusya'nın Ortodoks kilisesiyle dini ve siyasi ilişkilerini ele alan yazarlığını Yrd. Doç. Dr. Şir Muhammed Dualı'nın yaptığı "*Başlangıçtan Günümüze Rusya'da Din-Devlet İlişkileri*" adlı kitabı nazar-ı itibara alınması gereken eserlerden birisidir. Nitekim kendisinin Özbekistan'da doğmuş olması, Ahıskalı Türk olması hasebiyle Rus kültür ve geleneğini bir anlamda yakından tanınması ve dinler tarihi alanında ihtisas yapması gibi sebeplerden ötürü konuya vakıf olması eserin keyfiyetine dair olumlu düşünceler oluşturmaktadır. Slav ırkının şimdiki topraklarında ortaya çıkışından başlayarak Rus devletinin Hıristiyanlaşma süreci ve günümüz Rusya'sının din-devlet ilişkilerine dair serdedilen bilgilerin yanı sıra Ortodoksluğun tarihsel süreç içerisindeki değişiminin metodik ve kronolojik olarak ifade edilmesi, değişim ekseninde dönüşümün doğurduğu sonuçların değerlendirilmesi ve eserin tahkiyevi bir üslupla yazılması okunması açısından kayda değer nitelik arz etmektedir.

Üç bölümden oluşan bu eser giriş formatında Rus (Slav) toplumunun/topluluğunun Hıristiyanlaşma sürecinden başlayarak X. Yüzyıl Rusya'sının dini ve siyasi durumu/duruşu başta olmak üzere Knyaz Vladimir dönemi ve Ortodoksluğun kabulüne dair malumatlar içermektedir. Çeşitli dinlerin araştırılması başlıklı kısımda Vladimir'in İdil Bulgur Müslümanlarına gönderdiği heyetin İslamiyet'i kötüler nitelikte beyanlarda bulunması ve Hıristiyanlığı övgüye mazhar bulması bunun sebebinin de sosyo-kültürel hayat ve mimari tarza göre seçilmesi ilgi çekici niteliktedir.

İlk bölümde Ortaçağda Rusya'nın din-devlet ilişkileri başta olmak üzere kronolojik olarak XX. Yüzyıla kadar kilise-devlet ilişkilerine değinilmiş ve Bolşevik ihtilaline kadarki geçen süreçteki önemli hadiselerle

yer verilmiştir. Özellikle kilisenin bağımsızlığını ilan etmesi ve I. Petro'nun kilise reformlarına giderek kiliseyi devlet çıkarlarına kullanması bu bölümde dikkate değer niteliktedir. Bunun yanı sıra Bolşevik ihtilali öncesi kilisenin devletten yana tavır takınması bir başka önemli husustur. Bolşevik ihtilali sonucu Çarlık rejiminin yıkılması aynı bölümün başlıkları arasındadır. Bu kısım kilisenin Bolşeviklerle çatışmasını konu alması bir yana kilisenin ciddi manada kan kaybetmesi açısından mühimdir. Yazar burada kilisenin bu süreçte sosyalizmle yaşadığı problemi güzel bir şekilde ele almış ve kilisenin devlete karşı tutumunu çok iyi bir şekilde değerlendirmiştir. Ancak Ortaçağ kilise-devlet ilişkilerinin çok kısa tutulması kitabın başlığı dikkate alındığında bir eksiklik olarak görülebilir. Zira kitap başlangıcından günümüze Rusya'nın din-devlet ilişkilerini ele aldığı için Ortaçağdan XX. Yüzyıla kadarki sürece bu denli az değinilmesi (her ne kadar kaynaklar noktasında eksiklik olsa da) kitabın kalitesi açısından bir kusur olarak addedilebilir.

İkinci bölüm Bolşevik devrimiyle birlikte Komünizm doğrultusunda kiliseye karşı karşıt yaklaşımların beyanı ile başlar. Bu bölümün ilk kısmı kiliseye yönelik itibarsızlaştırma sürecine ve Lenin ile beraber Marksist anlayışın temellerinin nasıl atıldığına dair pasajlara yer verir. Ayrıca yazar bu dönemde kilisenin aldığı büyük darbeleri ayrı ayrı bölümler şeklinde tüm çıplaklığıyla ele alarak anketlerle de konunun anlaşılması noktasında önemli ipuçları vermektedir. Kilise-devlet ilişkileri noktasında bütün detaylar tek tek incelenerek kilisenin ikinci dünya savaşıyla birlikte devlete karşı olumlu tutumuna da bu bölümde yer verilmiştir. Yazarın da belirttiği üzere kilise kan kaybettiği için zaruri olarak devlet yanlısı bir politika izlemiştir. Zaten yazar kilisenin siyasi bir tavır güderek zaman içerisinde devlete karşı olumlu ve olumsuz politikalar takip etmesini ince bir şekilde yakalamış ve yeri geldiğinde hem devletin hem de kilisenin politik duruşuna dair fikirlerini ifade

etmekten çekinmemiştir. Yine bu bölümde ikinci dünya savaşı sonrası kilise-devlet ilişkilerine yer verilmiş ve bu ilişkiler neticesinde ortaya çıkan problemleri de konunun hemen akabinde ele almıştır. Hülasa bu bölüm, genel itibariyle başlangıçtaki yüksek konumunu kaybeden ve ihtilalle birlikte darbeler almaya başlayan kilisenin zamanla daha ağır darbeler almasını; kiliseye karşı başlatılan yıkım sürecini; Komünist rejim yanlısı devlet liderlerinin kiliseyi yok etme sürecini ve bu süreçler içerisinde yine kilisenin tabiri caizse ayakta/hayatta kalmak için verdiği mücadeleyi ele alır.

Üçüncü ve son bölüm ise kilise açısından bir anlamda rahatlama dönemini ele alır. Stalin'in ölümünden sonra devlet başına getirilen Kuruşçev'in kilise-devlet ilişkisiyle başlayan bu bölüm zamanında I. Petro ile başlayan kilise-devlet ilişkilerine benzer bir nitelik arz etmektedir. Zira hem devletin dış politikada pasif kalması sebebiyle kiliseye ihtiyaç duyması hem de kilisenin ihtilalle birlikte aşırı derecede yıpranması hasebiyle eski güç ve ihtişamına yeniden kavuşma arzusu kilise ve devletin olumlu ilişkiler geliştirmesine sebebiyet vermiştir. Yavaş yavaş kilisenin eski gücüne kavuştuğu imajı verilen bu bölümde milenyum kutlamaları kısmından da anlayacağımız üzere kilisenin bir dönüm noktasına girdiğini görmekteyiz. Ayrıca SSCB'ye yönelik darbe girişiminin ele alındığı pasajda kilisenin ince ayar diyebileceğimiz bir tutum sergilemesi ve bu rejimin yıkılmasıyla birlikte kilisenin neredeyse eski etkinliğine kavuştuğu ifade edilmiştir. Son bölümün en çarpıcı konularından birisi de bizim de aşına olduğumuz Putin dönemi Rus kilisesinin durumudur. Yazarın ifadesi ile Putin eski Rusya özlemiyle kilise-devlet ilişkisini üst seviyeye çıkarmış ve faaliyet alanını son derece genişletmiştir. Bu vesileyle Rus Patrikhanesi devlet desteğini de kullanarak nüfuz alanını genişletmeye çalışmıştır. Bu bölüm için söylenebilecek belki de en güzel söz yılların eskitmişliğine ve acılarına

dayanan kilisenin yeniden doğuşunun hikâyesidir. Nitekim yazarın önceki bölümde bahsettiklerine bakarak bu bölüm kilise için nefes alma bölümüdür de denilebilir.

Ortodoksluğa dair bilimsel anlamda birçok çalışma yapılmıştır. Ancak Rusya devlet politikası temelinde din-devlet ilişkisini baz alan bir çalışma olması bakımından belki de bu kitap türünün tek örneğidir. Rusya'nın kuruluşundan bu yana din ile münasebetini konu alan bu eseri farklı ve değerli kılan bir başka özellik ise kaynaklar itibariyle yabancı kaynak olarak Rus kaynaklarını nazar-ı itibara alarak ele almasıdır. Bu durum ise doğal olarak doğruluk ve tutarlılığını aynı zamanda objektifliğini artırır bir nitelik arz etmektedir. Ayrıca kitabın genel anlamda sade bir dille ve tarihi roman havasında bir üslupla yazılmış olması okunması açısından kolaylık sağlamaktadır. Başlangıcından bu yana Rusya'da din (kilise) devlet ilişkilerinin kronolojik olarak değerlendirilmesi göz önüne alındığında hem Rusya'nın hem de kilisenin birbiriyle ilişkilerinin zamana ve zemine göre teşekkül etmesi noktasında yazarın da belirttiği gibi Rusya iç ve dış politikalarını anlamak açısından kilise ve devlet münasebetini iyi irdelemek/inceleme gerekmektedir. Bu anlamda kapsamlı bir çalışma olması hasebiyle elimizdeki bu kitap kayda değer niteliktedir. Yazarının ilk çalışması (kitabı) olmasına rağmen bu denli kapsamlı bir kitap yazması bizim açımızdan takdire şayandır. Sanırım daha da güzel çalışmalara teşvik amacıyla başarılarının devamını dilemek yazar için yapabileceğimiz en güzel temennidir.

